Pobjeda • Subota, 18. januar 2014.

INTERVJU: Zoran Živković, pisac

PISANJE TRAŽI ČIJELI ŽIVOT

ČITANJE POLAKO POSTAJE PODZEMNA DJELATNOST: Zoran Živković

Pisci mogu da se ponašaju kao konji na hipodromu ili kao dremljivi puževi, ali to neće ugroziti književnost. Posrijedi je umjetnost sazdana od najnesuštastvenijih gradivnih opeka – riječi – ali to joj nimalo nije smetalo da opstane već pet hiljada godina. Pred njom je nedogledna budućnost, ma kako se budu vladali njeni neimari

Razgovarala
Marija Ivanović

U savremenom svijetu knjige, tamo gdje postoji nešto čudnovato, bizarno i neočekivano, pojavljuje se i ime srpskog pisca Zorana Živkovića. On decenijama razbija žanrovska očekivanja čitalaca, pravi aluzije na djela pop kulture, igra se autorskim stilovima čuvenih prethodnika i u svojim djelima ukršta puteve važnim istorijskim i fiktivnim ličnostima. U istoj knjizi spojio je Arhimeda, Šerloka Holmsa i Teslu, zbirku priča nazvao je po Felinijevom „Amarkordu“, a u „Sedam dodira muzike“ ispitao neobjašnjivi uticaj muzike na čovjekovo biće.

Živković je nedavno u Nikšiću održao čas kreativnog pisanja, a potom je u Podgorici sa njim priređen razgovor, kao i projekcija filmova rađenih po njegovim djelima. Za Pobjedu, Živković govori o kreativnom pisanju, položaju naučne-fantastike, trivijalnoj književnosti, budućim generacijama mladih pisaca na ovim prostorima...

Godinama predajete kreativno pisanje u Beogradu. Da li češće mladi pisci dolaze da nešto nauče od Vas ili je više onih koji očekuju da dobiju samo „recept“ za pisanje?

- Polaznike mog kursa koji se nadaju nekom „receptu“ što će ih brzom prugom unapediti u pisce, nekoj čarobnoj pečici, razočaram već na prvom času. Saopštim im neumitnu istinu da se pisac ne postaje pre pedesete. I to nipošto tako što će to pedesetog rođendana držati sve četiri uvis, a onda se nadati čudesnom preobražaju. U nastajanje jednog pisca treba uložiti čitav život. Ali, tako je valjda i u svim drugim oblastima stvaralaštva.

Većina debitantskih pisaca počinje karijeru „zaletom“ na romanesknu formu. Majstor kratke forme Borhes tvrdio je da je kratka priča najteži žanr. Slažete li se sa njim? Kako savjetujete Vaše studente po ovom pitanju?

- Većina samoukih pisaca uistinu se najpre zaleće na roman. Da bi se ta tvrđava osvojila, međutim, neophodno je ponajprje zanatsko umeće, a do njega se najbolje dolazi na kraćim proznim oblicima. Svoje studente obučavam najpre na kratkim pričama. Tek pošto tu steknu osnovno prozno iskustvo, upućujem ih ka noveli, romanu mozaiku i najzad, pri samo kraju dvogodišnjeg kursa, ka romanu.

Često upoređuju Vaš i Borhesov stil. Šta biste mu rekli da ga sjutra sretnete u Biblioteci?

- Ništa. Ostao bih nem. Samo bih se poklonio velikom majstoru. Sve osim poniznosti bilo bi krajnje neumesno pri takvom susretu.

Ako ste lični nagon za pisanjem opisali kao nešto što ne možete da kontrolišete i što dolazi iz „nesvjesnog, tamnog dijela“ Vašeg bića, znači li to da se pisanje opire učenju?

- Pisanju uistinu ne možete naučiti nekoga iz čijeg se nesvesnog ne javlja makar najtanušniji prozni glas. Ali, ako tog glasa ima, samo je neuobličen, neartikulisan, onda je rad s mentorom i te kako smislen i opravdan. Mentor vas ne može proizvesti u pisca ako to već niste u latentnom vidu, ali ako jeste, onda vam svakako može pomoći da brže i lakše stasate.

Gistav Flober imao je jedinstven metod od tri koraka kada je pisao. Prvo je stvarao „iz cuga“, potom je zamjenjivao glagole živopisnijim riječima, da bi na kraju čitao naglas napisano i unosio ispravke. Koristite li neki sličan metod kada pišete?

- Načina pisanja ima onoliko koliko i pisaca. Ne postoji povlašćen način proznog stvaralaštva. Svaki je onoliko dobar koliko je dobro prozno delo koje je tako nastalo. Ja nikad ništa ne ispravljam. Ono što izvorno napišem, konačna je verzija. Potpuno je, međutim, legitiman i valjan obrnut, „floberovski“ postupak naknadnog doterivanja napisanog. Kako i ne bi bio kada je tim metodom sazdana jedna umetnike koji slavu pretpostavljaju svemu drugom, koji nimalo ne haju da li će ostaviti neki trag u istoriji svoje discipline, trag u vremenu.

Je li lakše biti knjiga ili pisac u takvom svijetu?

- Lakše je biti pisac. On, bar načelno, ima mogućnost izbora – može da odbije da bude tek puka roba na tržištu. Knjiga, nažalost, ne uživa povlasticu takvog izbora.

„Za domaći establišment uvek ću biti strano telo“ – rekli ste u jednom intervjuu. Kad Vas to čini ponosnim, a kada Vas puni gorčinom?

- Time se nikada nisam ponosio, a gorčinom je odavno prestalo da me ispunjava. Preostala je samo izvesna sета. Nije prijatno ne biti prorok samo u svojoj kući...

Balkan ne prestaje da pati od „viška istorije“. Jesu li upravo istoricizam i stavljanje književnosti u službu istorije „šinjel“ iz kojeg godinama izlazi većina pisaca na Balkanu?

- Taj istorijski kišobran stoji već čitav vek nad srpskom književnošću. Nju su u 20. veku kanonizovali poglavito oni koji su je doživljavali tek kao puku poslugu istorije. A književnost je nesravnjivo više od te marginalne uloge koja joj je nametnuta.

Haruki Murakami, Patrik Ziskind i Vi predstavljate „novi talas“ moderne fantastike, za koji kritičari još nijesu osmislili ime. Da ste kritičar, kako biste ga nazvali?

- Možda „fantastika nelinearnih narativnih geometrija“. Ali to je veoma rogobatan i dugačak naziv. Svakako nepriklađan. Moramo da sačekamo da se neko mudar doseti nečeg znatno milozvučnijeg.

U čitanku za sedmi razred osnovne škole u Crnoj Gori urednici su uvrstili odlomak iz romana „Ranjeni orao“ Mir Jam kako bi „objasnili djeci šta je trivijalna književnost“. Kao predavač sa dugogodišnjim iskustvom, mislite li da je možda u pitanju precjenjivanje djeteta?

- To je, pre svega, rđav izbor. Dela Mir Jam svakako nisu visoka književnost, ali nisu ni uzoran primer za trivijalnu. Ova spisateljica nipošto ne zaslužuje da se na njoj slome kola. Bilo bi znatno primerenije da su se sastavljači programa opredelili za neki od izvikanih bestselera industrije knjige. Za jedan od romana Dena Brauna, recimo, ili Džoan Rouling. To je trivijalna književnost „non plus ultra“.

Klasike na policama modernog čovjeka sve više zamjenjuju Jelena Bačić- Alimpić, Mir Jam, Paulo Koeljo... Je li bolje ne čitati ništa ili čitati trivijalnu književnost?

- U iskušenju sam da odgovorim „ništa“, ali već je toliko onih koji ne čitaju čak ni ovo što ste pobrojali, da će uskoro čitanje postati podzemna delatnost koju radite u dubokoj ilegali, kako vas ne bi prokazali kao izroda u zajednici nečitača.

Knjiga je sve više, pisaca sve manje. Kako je Aleksandar Jerkov rekao na jednom sajmu knjiga, čak je i talentovani pisac u stanju da „napiše samo još jednu knjigu, a ne remek djelo“. Jesu li nestali velika djela i autori?

- Oh, nipošto nisu nestali. Rukopisi ne gore, sećate se? Književnost je neuništiva. Samo je police na kojima je smeštena ponekad teško uočiti.

Nekada smo imali Stanislava Lema, Artura Klarka i Isaka Asimova. Briljantne filmove kao što su Kjubrikova „Odiseja u svemiru 2001“ ili „Solaris“ Tarkovskog. Danas imamo priče o smaku svijeta i predvidljivim kosmičkim ekspedicijama. Ko nam je ukrao naučnu fantastiku koja razmiče veo ljudske egzistencije umjesto što služi kao prolazna zabava?

- Prava, velika naučna fantastika ostala je za nama u 20. veku. Mi danas, u 21. veku, živimo naučnu fantastiku. A u toj antiutopiji ima mesta samo za trećerazredne surogate velikih filmskih dela koja ste pomenuli.

Jeste li naišli na mlade ljude koji žele da se bave fantastikom? Kako ohrabriti vraćanje ovom žanru čiji kvalitet postepeno opada?

- Stalno srećem takve mlade ljude. Ima ih više nego što možete i pretpostaviti. Pomagati im da stasaju i uopšte ih podsticati – to je možda je najkorisniji posao kojim mogu da se bavim u ovim godinama.

Ako biste morali da izaberete jednu knjigu koja na neki način sadrži poruku ili savjet za mlade pisce, koju biste odabrali?

- Knjigu „Doživljaji dobrog vojnika Švejka“ veličanstvenog smehotvorca Jaroslava Hašeka.

HOLIVUD ILI UMJETNIČKO ČISTUNSTVO - STRAŠNA NEDOUMICA

Jednom ste rekli da je Holivud „đavolja rabota“. Biste li se ipak predomislili da neki holivudski producent poželi da otkupi prava na jednu od Vaših knjiga?

- Đavolje pitanje. Lako mi je da budem moralni šampion kada takvu ponudu nisam dobio. Kada bi mi stigla, međutim, našao bih se na grdnoj muci. Novcem koji se iz Holivuda dobija mogao bih da obezbedim ne samo svoju decu, nego i unuke. Suočio bih se sa strašnom nedoumicom –imam li prava da uskratim bezbednu budućnost svojim potomcima zarad umetničkog čistunstva? No, srećom, okolnosti su takve da se najverovatnije nikad neću naći pred tim pitanjem. Holivud još nikada nije ponudio nešto slično nekome s ovih prostora.

Kadar iz filma „Dva“ koji je snimljen po Živkovićevim pričama „Voz“ i „Hotelska soba“

NEIZMJERNE SU KORISTI OD ČITANJA DOSTOJEVSKOG

Jednom ste rekli da je čitanje Dostojevskog jedan od najboljih recepata za pisanje. Šta je to u njegovim djelima što može oplemeniti svakog čitaoca i(li) pisca?

- Ne znam kako stoji s oplemenjivanjem, niti da li je uopšte svrha književnosti da oplemenjuje, ali pisac u stasavanju svakako može imati neizmernu korist od čitanja Dostojevskog. I uopšte ruskih klasika. Tu se otkrivaju sve „tajne“ književnosti – naravno, ako imate pronicljivo oko da učite od velikih majstora umetnosti proze. Nema boljeg kursa kreativnog pisanja od kreativnog čitanja.

Načina pisanja ima onoliko koliko i pisaca. Ne postoji povlašćen način proznog stvaralaštva

Književnost je neuništiva. Samo je police na kojima je smještena ponekad teško uočiti

KRUGOVI SVJETSKE KNJIŽEVNOSTI

Svjetski priznat pisac iz Beograda Zoran Živković autor je dvadeset proznih djela, među kojima su: „Četvrti krug“, „Vremenski darovi“, „Pisac“, „Knjiga“, „Nemogući susreti“, „Sedam dodira muzike“ i drugi. Jedan je od najprevođenijih savremenih srpskih književnika. Živkovićeva djela izučavaju se na sjeverno-američkim univerzitetima. Profesor Ralf Bogert, sa Univerziteta u Torontu (Kanada), uključio je „Četvrti krug“ u kurs o savremenom evropskom romanu. Profesor Džefri Stejdelmen, sa univerziteta u Bafalu (SAD), tumači „Sedam dodira muzike“ u okviru seminara „Muzičke teme u kratkoj prozi“, koji obuhvata i djela Tolstoja, Čehova, Kafke, Kundere, Mana, Nabokova... Živkovićeve priče objavljivane su u antologijama i časopisima u SAD-u, Engleskoj, Japanu, Poljskoj, Finskoj, Danskoj, Francuskoj i Mađarskoj. Ugledni američki književni časopis „Svjetska književnost danas“, u izdanju za novembar i decembar 2011. Godine, pisao je o Živkovićevoj prozi. Prema Živkovićevim pričama „Voz“ i „Hotelska soba“ reditelj Puriša Đorđević snimio je igrani film „Dva“. Isti reditelj snimio je kratkometražni film „Ispovedaonica“ po istoimenoj Živkovićevoj priči. Dvije Živkovićeve priče, „Voz“ i „Budilnik na stočiću“, emitovane su na programu britanskog radija BBC. Televizija „Studio B“ emitovala je TV seriju „Sakupljač“, snimljenu prema Živkovićevom ciklusu „Dvanaest zbirki“.

Među brojnim priznanjima koja je osvojio jedno je iz Crne Gore – „Stefan Mitrov Ljubiša“, koju mu je dodijelio festival Grad teatar Budva 2007. godine

INTERNACIONALNI UGLED: Živkovićeva knjiga na italijanskom jeziku

Zvonko Karanović: „Kavezi“, „Lom“, Beograd, 2013.

PJESNIČKI FILMOVI

Piše
Tanja Bakić

Nova knjiga poezije „Kavezi“, istaknutog srpskog pjesnika Zvonka Karanovića (Niš, 1959), tematski se i strukturalno nadovezuje na njegovu prethodnu pjesničku knjigu „Mesečari na izletu“ (Beograd, „Lom“, 2012). Gotovo se može zaključiti da oba djela zajedno čine jedinstvenu cjelinu, koja po formi ne naliči toliko pjesmi u prozi (kao što je to kazano u uvodnim napomenama obje knjige), već jednom većem scenariju za više povezanih mini pjesničkih filmova.

Pokretne slike

Pjesnički film je vizuelno-zvukovna prezentacija poezije i ukazuje na značenja koja se kriju iznad scena predočenih u pjesmi. Karanoviću u kreiranju ovih pokretnih slika pomaže vlastiti kinematografski opažaj, koji posebno intoniranom unutarnjom dominacijom rečeničnih struktura dublje oživljava pobuđene motive. Pjesnik piše iz pozicije posmatrača, pokušavajući da dopre do srži pobuđenih emocija protagoniste, koji je u knjizi „Mesečari na izletu“ muška, a u knjizi „Kavezi“ ženska persona.

Dajući deskriptivne naslove svojim pjesmama, Karanović inspiraciju pronalazi u mjestima svakodnevice – u liftu, baru, ulici, na plaži, u šumi, u autobusu, autu, kancelariji, ali i u predmetima svakodnevice – cigaretama, slomljenom kasetofonu, kadi, stepeništu... Njegovi likovi žive u nesrećnoj stvarnosti – skitnice su, probisvijeti, prostitutke, duševno ili tjelesno obolleli ljudi. Oni su izopačeni, nestali, poginuli, pobijeni. Žena je najčešće oslikana kao novinarka ili kritičarka, a muškarac kao pjesnik koji se muči sa inspiracijom. Kao lajtmotiv, retrospektivno se umeću slike plaže ili radnje ogledanja u ogledalo.

Karanović opisuje stanja krize, straha, bolesti i paradoksa kod savremenog muškarca i žene. On postavlja mnoga pitanja na koja ne dobija odgovore. U takvom jednom stanju, i poezija je zaludna i besmislena, jer ona je, kako navodi sam autor, „slabašni zrak svetla kako se/ gubi u beskrajnoj tami/ i nigde ljudi, nigde ljudi“.

„Cilj“ i maršuta

U takvom jednom beznađu ima i odbljesaka halucidnosti, poput pjesme „Psihonaut“, u kojoj se evocirju slike magiče pečurke, jednonoge žabe, lebdjenja „između svetova“, psilocibina, itd. Nekada se dogodi da se stvarnost junaka i stvarnost filma koji junak gleda uzajamno pobrkaju. Tada se javlja pjesma pod nazivom „Cilj“, raspoređena u knjizi četiri puta na različitim mjestima, koja služi kao svojevrsna maršuta na nesrećnom puteljku samotraganja protagonistkinje.

U „Kavezima“ se, dubinski gledano, autor bavi temom pisanja poezije, ili bolje reći njenom nesrećnom i mučnom stranom – dužim periodom nedostatka inspiracije, neuspjelim i subverzivnim pokušajima igranja sa njom. U ovakvoj jednoj haotičnoj svakodnevici nema spasilaca koji dolaze da spasU ugrožene i preplašene protagoniste. Otuda i naziv knjige „Kavezi“. Kada junaci (češće junakinje) pjesama ove knjige zapadnu u nevolju, oni su ušli u kavez. OdaTle, i da s mukom uspiju izaći, nastavljaju tako što prelaze u druge kaveze, još užasnije od prethodnih. Otuda u dizajnu naslovne korice slika žene kojoj tamna duga kosa prekriva lice. Ona je u kavezima iznutra i spolja.

Paradoksi stvarnosti

Karanovićeva stvarnost je paradoksalna, a čovjek se nje rješava tako što je ignoriše i nastavlja s uobičajenim tokom života, time gradeći novi paradoks, haotičniji od prethodnog, odnosno pravećі novi „kavez“. Posebno sugestivne pjesme u zbirci su „Manekenka“, „Ješna početku je odlučla“ i „Tata-ptica je upalio sveće“. Ime, odnosno slikovno-zvukovna reprezentacija protagonistkinje „Kaveza“ je Pticolika, a njenog muškog parnjaka Žicoliki.

„Kavezi“ su poetska knjiga koja na kompleksan način predočava muško-ženske odnose, s jedne strane, a s druge strane knjiga koja odslikava subverzivnu moć pisanja poezije. Isprepleteni su psihodelija, prostor zvuka i slike, odnos između posmatrača i posmatranog, sinestezija, distopijska retrospekcija, šizofreničnosti i traumatični obrisi sadašnjosti. Na nivou unutrašnje semantičnosti, metaforike i kohezije, „Kavezi“ su zrelo i promišljeno ostvarenje, a gledano kroz spoljašnju idejnu i poetsku vizuru, djelo ekstatične stvaralačke moći i naboja.